

CONFÈNCIES I
9
no entra

ASPECTES ECONÒMICS DE LA HISTORIA
MODERNA DE CATALUNYA

Honorables senyors, senyores, senyors:

Parlar davant de tan il·lustre concurrència d'un tema com el que jo ara us proposo per inaugurar el nou curs de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, podria semblar atreviment, si les circumstàncies de la ciència que coneixem no exigissin un trencament d'hàbituds, un requeriment en pro de nous sistemes d'estudi. La tradició acadèmica de la nostra terra es recolzava fins ara en l'exposició de subjectes del que podríem anomenar Història Externa; l'erudició hi ocupava lloc preminent, i es complaïa o bé en aportar nous materials a l'estudi d'algun fet gloriós de la nostra terra, o bé en refer la crítica de determinades peripecies que podríem anomenar vitals. Alguna vegada, més aviat escadussera, es debaten en els nostres cenacles problemes referents a les institucions polítiques del país o bé hi feien acte de presència els temes de recerca social. Avui hem de canviar la marxa de la nostra historiografia. No diré que el mètode erudit aplicat a aquesta mena d'investigacions estigui superat, ni molt menys que haguem de renunciar a prosseguir-les. Per bé que ja no puguem exclamar-nos, com fa una trentena d'anys escriu Antoni Rovira i Virgili, sobre la gran dolor de la nostra Història -sentiment que provocava contemplar tantes feixes desertes en el coneixement del nostre passat-; per bé que durant aquest període haguem fet un esforç considerable en la possessió d'aquest coneixement, gràcies al treball d'historiadors tan benemèrits de la pàtria com Ramon d'Abadal, Jordi Rubió, Ferran Soldevila, Ernst Martínez Ferrando,

Agustí Duran i Sanpere i la unió dels altres que els hem seguit i ens segueixen amb el mateix delit i entusiasme que ells i nosaltres posarem en el descobriment dels fets històrics d'aquesta gran família de pobles que constituïm els catalans del Principat, València i Mallorca; per bé, doncs, que reconeguem els progressos realitzats en els principals camps de la història dels esdeveniments, encara hi han zones buides per les quals ens es difícil d'aventurar-nos. Sobre tot, en allò que s'escau dintre dels límits de l'Edat Moderna, on encara regna la confusió i el desconeixement. Gairabé tot el segle XVI, bona part del segle XVII i ben bé tot el segle XIX ens presenten perfils imprecisos i descurats. A vegades, com en el cas de l'estudi dels regnats de Felip III i Ferran III (o sigui el VI de la Corona Espanyola), la nostra ignorància pot dir-se total.

Així doncs, potser caldria persistir en la roturació d'aquests terrenys verges, en la colonització dels que encara no han produït fruits prous madurs. Però les persones que tenim la responsabilitat efectiva o delegada, per vocació o per temperament- de dirigir la marxa dels estudis històrics catalans, no podem resitir ni l'escomesa del temps ni l'allau dels nous mètodes de coneixement històric que unes escoles més afortunades que la nostra, no en mestres intel·ligents ni en homes capaços de tota mena de sacrificis, sinó en continuïtat de treball, en mitjans econòmics posats a llur abast i en suport social, han pogut desenvolupar darrerament. Perque avui, senyors, ja no és possible d'entretenir-se descrivint algunes peripècies del passat històric, siguin falagueres o dramàtiques, o en resseguir les línies d'una institució cadauca com fulla morta, de la mateixa manera que l'arqueòleg pama les columnes i les parets d'un antic monestir deshabitat, sinó que cal comprendre la Història en les seves més pregoneres capes estruc-

turals, i, sobre tot, arribar fins a la intimitat vital de la munió dels homes que la feren, la visqueren i la sofriren, per tal com la Història de tots els homes, del passat, del present i de l'esdevenidor, és essencialment sofrença i gemec. Sofrença i gemec com a expressió d'una conquesta, d'un redreç, d'un combat per la justícia, d'una lluita per triomfar sobre la marxa fatal de les societats que tendeixen, per llei natural, a la corrupció, al gangrenament, sense la voluntat d'uns quants de superar l'adversitat i de mantenir el valor dels alts ideals.

Fins fa poc temps, solament es donava certa importància a la història de les idees, perquè es creia que elles soles representaven aquest instrument de perforació del nostre passat fins els seus fonaments geològics. Es menyspreava, en canvi, el que podríem anomenar vertent econòmic de l'expressió històrica, malgrat que entre nosaltres hi havien il·lustres precedents en aquest camp, al davant de tota l'eximí Antoni de Capmany, i més ençà, Frederic Rahola, Botet i Sisó, i Carles Pi i Sunyer. En general, els historiadors consideraven que l'economia era o bé un camp aliè a la pròpia ciència o bé un objecte de consideració secundària, que abellia posar al capdavant d'uns quants bons capítols d'Història general, dedicats, com de costum, a descriure guerres, picabaralles domèstiques o mecanismes diplomàtics. Potser també hi havia la temença a una disciplina que exigeix coneixements diferents als dels purament metòdics, psicològics i literaris, o encara la por de sentir-se emportat per l'engranatge del materialisme històric. En tot cas, la història econòmica figurava en darrer lloc de llurs preocupacions, i restava molt rerassagada, després de l'acostumada reverència a la història cultural i artística, que entre nosaltres, catalans, subjectes a la fèrula de la mentalitat plàstica, ha tingut sempre eximis conreadors.

Pero avui, la història econòmica ja no és una part, gran o menyspreada de la Història general. Es la mateixa Història i sense el seu coneixement res, en veritat, podem explicar-nos. En efecte, destriant la psicologia de l'home en la seva síntesi més íntima, hi veurem com s'hi conjuguen els interessos materials i morals, dintre del quadre de la seva generació i de la seva articulació social. Cal arribar a fons en la definició dels valors esmentats, perquè solament després d'aquesta anàlisi podrem aconseguir d'esbrinar les modificacions sofertes per l'estructura social d'una determinada època, i a través d'aquestes modificacions de comprendre exactament les creacions polítiques d'un poble o bé les seves caigudes i les subversions revolucionàries. De la mateixa manera que cap oceanògraf es conforma amb ~~ix~~ l'expressió de les onades per descriure una mar, sino que en cerca l'explicació en la forma de la conca, en la constitució química de les aigües, en les accions climàtiques, en la distribució dels corrents, en la recerca històrica del català, nosaltre tampoc no podem menysprear cap element important, ni cap signe de pura morfologia, ni cap idea de superació metafísica. I és importantíssim de conèixer, entre altres elements de judici, la riquesa pública i privada de la terra, la distribució de la propietat, el sentit d'aquella riquesa segons els diversos estaments socials, les grans corbes de prosperitat i depressió que influeixen damunt de les activitats econòmiques, i, sobre tot, el sentit de la conjuntura, que determina, a través de preus i salaris, la reacció dels humils i també dels poderosos davant el quadre general de llur vida.

Si el conreu de la història econòmica s'imposa, doncs, com a mètode i disciplina, molt més encara en la història particular de Catalunya. A causa del passat turmentat del país, la història de Catalunya

com la d'altres nacions petites de l'Europa xuclades pels grans Estats dels començaments de l'Epoca Moderna, és, per sort o per dissort, la història típica de l'home del carrer, del treballador en el seu obrador, del burgés en la seva fàbrica, del marxant en les seves naus, de l'agricultor en la seva feixa. Aquesta història no es pot fer sense recórrer als valors, siguin valors morals o materials, que normalment escapen a la gran política. Aquesta és la causa del més gran desconeixement de la Història de Catalunya, perquè molt sovint els historiadors ens hem oblidat de posar-hi els catalans. De la mateixa manera que Alexandre Galí ens ha donat una història excepcional de la segona meitat del segle XVIII en el celebrat Baró de Maldà, es poden trobar pel camí de la història econòmica les dades que completaran la visió de la mentalitat i del comportament social i polític del català de tot temps. Des d'aquest punt de vista, creiem fermament que en pocs anys la Història de Catalunya deixarà d'esser, com és ara, incoherent i dramàtica, ressentida i bíblica, per transformar-se en la història d'una perllloganda reconquesta, que si ha conegut topades i contrarietats, si en ocasions ha estat desafortunada, no per això deixa de representar una continuïtat en la tasca, que comportat una seguretat per l'esdevenidor. Sense l'home comú català, la nostra Història hauria acabat diverses vegades amb un I.N.R.I. dolorós, escrit pels esdeveniments polítics; en canvi, coneixent la mèdula arquitectural de la nostra Història, tindrem l'orgull d'haver-la fet, malgrat les atzagai-des collectives i malgrat les turpituds alienes. I també, i això és més important, tindrem la seguretat del redreç final.

... ..

Examinarem ara alguns aspectes sobressortints d'aquesta reconquesta material del nostre poble. Però no recorrent a anècdotes esparces, sinó a una teoria de conjunt. En efecte, tractem de presentar el subsol econòmic de la Història Moderna de Catalunya en relació amb els grans moviments cíclics que els especialistes distingeixen en la Història Econòmica de l'Occident i que tot just ara comencen a ésser advertits en la del nostre país; a fi i efecte de comprendre des d'un angle fonamental el que alguns anomenen eterna primavera de Catalunya i que a mi em complau de qualificar com a redreç permanent contra l'adversitat per a dur a la civilització occidental una aportació decisiva, d'ordre moral, que encara està embolcallada pel misteri de l'esdevenidor.

Haig de parlar-vos, senyors, abans de tot, dels cicles econòmics. L'economia no es un ésser biològic que conegui fenòmens de naixença, maduresa i mort com la dels éssers vivents de la terra, sinó que és un conjunt dels valors materials i també espirituals, d'una societat en un moment particular de la seva existència. I aquests valors, determinants d'una actitud econòmica, es sumen i multipliquen, es resten i divideixen, s'entrellacen o divergeixen per donar una realitat específica a la vida material dels pobles. D'aquesta manera, els estudiosos de la Història econòmica han pogut destriar en el pla general de les societats i en el particular dels pobles, uns cicles caracteritzats per uns moments de prosperitat i uns altres de depressió. Aquests cicles són de diverses menes; però ^{per} al estudi que jo ara us proposo em serà suficient de referir-me als cicles seculars, o de bran abast, i als cicles mitjans, o d'abast reduït.

Els primers reflecteixen oscilacions econòmiques de període llarg, registrades en la vida europea des de començaments dels segle XVe, fins

els nostres dies. Els segons corresponen a perturbacions gairebé des-
senals. S'intercalen en aquell procés general i contribueixen a modi-
ficar les grans fases de prosperitat amb petits cicles de depressió
i les grans fases de depressió amb petites ones de prosperitat.

Examinat el procés dels cicles econòmics de gran abast, ens tro-
bem que a començaments del segle XVe es va produir a Europa una època
de depressió econòmica. Aquesta visió és contrària a l'opinió corrent
fins no fa gaire, o sigui que el Renaixement havia coincidit amb un mo-
ment de desenvolupament de ^{la} riquesa dels pobles. Els estudis més recents,
sobre tot els del professor de la Universitat de Yale, Robert S. Lopez,
han comprovat la tendència depressiva d'aquesta gran època, en què els
prínceps italians formaren, mercès a llur mecenatge, les escoles huma-
nístiques i artístiques que breçolen els anys infantívols dels Temps
Moderns. Aquesta època de depressió es perllongà fins a començaments
del segle XVI, cap allà l'any 1514. Es en aquest moment en què, per
raons encara no explicades, la corva del cicle comença a enlairar-se.
Aleshores s'entra en un període d'expansió creixent, que durarà tota
la centúria i s'inflarà a mesura que arribin a Europa les naus filipi-
nes carregades amb els tresors d'Amèrica. Aquest signe d'optimisme
es modifica arran del canvi de segle. El XVIIe és un període de contrac-
ció. A tot arreu minven las possibilitats econòmiques, la demografia
resta estacionaria, el comerç i la producció decauen, els salaris
s'estabilitzen. No és fins a bell mig del segle XVIII quan Europa, re-
prenent la seva puixança econòmica, tendeix de nou cap a la prosperi-
tat. S'arriba aleshores a les fluctuacions econòmiques del segle XIX,
la centúria de l'economia liberal, on el joc dels factors d'una econo-
mia de mercat es tradueix en una ampla corva expansiva, interrompuda

per crisis periòdiques deseabals, l'estudi de les quals revelà, precisament, el caràcter cíclic de l'evolució econòmica general.

Amb aquest esquema present a la memòria, ens es fàcil de donar-nos compte de com juga la Història econòmica catalana en relació amb la marxa general del cicles econòmics. Catalunya, marca d'Europa en totes ocasions, captadora dels reflexos més sensibles de l'evolució de la Societat Occidental, experimenta en el seu si, d'una manera vital, el retor de les prosperitats i de les depressions, dels floriments i de les defallences d'Europa. Coincideix, doncs, exactament, de tal manera que amb l'esquema suara esmentat es pot tenir, no solament una idea bàsica de la Història econòmica general d'Occident, sinó també un fil seguit del desenvolupament de la Història econòmica particular de Catalunya. En efecte, en el segle XV el país decau seguint la marxa general de l'evolució occidental; es revifa una mica durant el segle XVI; s'ensorra pregonament en la dràmica i negra hivernada nacional dels segle XVII; i, finalment, desde mitjan segle XVIII recupera la seva força expansiva, encarant-se de manera decidida cap a la floració que caracteritza l'economia catalana del passat segle.

Però, ^{de}amés d'aquests cicles de llarg abast, cal considerar els cicles desenals mitjans. Com ha plaesat darrerament el professor flamenc Charles Verlinden, es poden començar a dexifrar en la vida econòmica europea a partir del segle XVI. Són cicles caracteritzats per crisis periòdiques, en les què es registren grans conflictes entre preus i salaris, entre producció i consum, entre la vida i la mort, la pesta i la fam, la revolució i la guerra. Seria interessantíssim ^{se}posseir un estudi dels cicles econòmics mitjans de Catalunya. Aquest estudi permetria de fer-nos comprendre molts fets polítics,

la interpretació dels quals ha estat deixada fins ara a la intuïció dels historiadors. Intuïció que molt sovint els ha menat a conclusions errònies. Alguns treballs publicats darrerament, treballs que han necessitat d'un esforç i que han fet importants contribucions de detall al coneixement de la Història econòmica i social de Catalunya, pequen per aquesta ignorància total de la realitat dels cicles econòmics. I aleshores ens trobem davant d'una aportació desdibuixada, confusa i incompleta, que més aviat pertorba que no dona ajut en la gran tasca de comprensió que és la Història. No es pot comprendre, per exemple, la reacció de la burgesia catalana davant dels esdeveniments polítics de 1868. Aquesta crisi estava relacionada amb la marxa de les onades cícliques generals, i no amb motius diversos de tipus arancelari i social, o àdhuc polític, com els autors que s'han ocupat han pretès de senyalar. No, ben al contrari; Catalunya, lligada a la marxa de l'economia europea, recull tot seguit les més petites variacions en els processos cíclics, els processos de contracció i prosperitat; i es la recerca d'aquestes constraccions i prosperitats, l'estudi de la conjuntura, allò que ens permetrà de fer-nos entenedora la marxa del vertent polític dels fets històrics externs del país.

... ..

Donades aquestes idees generals sobre l'acoblament entre els cicles europeus i la marxa de l'economia catalana, val la pena d'estudiar alguns exemples del passat, que a la vegada serviran de il·lustració per a entendre el caire que presenten alguns fets polítics de la Història del nostre país.

I comançem per la crisi del segle XV; aquesta crisi extraordinària, política i social, però també econòmica, que a la llinda del temps

modern decapità, en mala hora, les possibilitats del nostre país.

Aquesta crisi del segle XV havia estat fins era interpretada com una malvolença de la ^{monarquia} ~~monarquia~~ castellana, o bé ~~com~~ ^{dinastia} una desafortunada intromissió d'aquesta monarquia en els afers interns de Catalunya. De fet, com he tingut ocasió de dir en el IV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, la crisi catalana del segle XV és un fenomen que s'ha d'enllaçar directament amb el desgavell general produït a Europa pel gran colapso financer del any 1381. Ramon Gubern, d'una banda, i Jean Broussolle, d'un altra, han donat elements importantíssims per a bastir aquesta concepció, que ha quedat refermada per les aportacions de la senyoreta Marina Mitjà, que desitjaríem mes explícites.

Entre 1381 i 1404, la banca catalana s'arruina; es desgavella la percepció de les impositcions municipals; el comerç es paralitza a poc a poc; es perceben malament les rendes urbanes i rústiques; la inflació comença la seva tasca disgregadora. Ningú no sap com a enfrontar-se amb el problema, ja que la mateixa monarquia recorre als financers italians, que contribuïeran a fer trontollar l'esdevenidor. Tot això influeix de manera directa en la crisi política dominada pel Compromís de Casp, ~~perquè~~ ^{que} ~~se~~ prou bé que en aquest afer, com en molts altres de la societat, les ambicions personals, la psicologia social, els alts interessos espirituals i religiosos d'un país, intervenen de manera tan decisiva com pugui ésser-ho la d'un aspecte econòmic. Però sí que voldria dir, que en el Compromís de Casp, desenvolupat sota el signe d'una actitud passiva, o millor encara, negativa de la burgesia catalana, influí moltíssim un factor econòmic nacional i un altre d'estranger. El primer fou que la mort de Martí l'Humà va trobar la burgesia de Barcelona en un moment econòmic francament pessimista, en un moment en que cap horitzó grat s'obria davant d'ella. Diré, més, en una hora de certa

decepció envers la reialesa catalana, que acabava d'obrir els mercats de la Corona d'Aragó als estrangers. I no cal dir que el seu entusiasme per la figura del comte d'Urgell no solament era nul, sinó que gairabé podria calificar-se d'entusiasme negatiu. O sigui, d'avversió i antagonisme. L'hostilitat de la burgesia envers Jaume el Disortat provenia ~~mat~~ de l'oposició existent entre els homes que dominaven els ramats de béns del Pirineu i els industrials i marxants que havien de vendre llurs llanes a Barcelona i, manufacturades, més enllà de les mars: a Africa, Còrcega, Sicília i Nàpols.

Aquesta actitud antagònica, sumada a la manca d'optimisme en el camp de l'economia, feu que la burgesia catalana, sobre tot la barcelonina es recollís, encara que botzinant, en el cercle de les seves immediates possibilitats casolanes. Va ~~renunciar~~ a practicar una política d'altura com haurien exigít les circumstàncies, o sigui: sotmetre la Corona d'Aragó al seu monopoli comercial i imposar la seva voluntat política a través del comte d'Urgell, donant nova figura estatal i nou contingut ideològic a l'Estat fundat pels comtes de Barcelona. Avui ens donem perfectament compte de quina era l'exigència d'aquell temps; però també sabem que no podem acusar als catalans del segle XV, perquè ja no tenien cap possibilitat, ni econòmica, ni social, ni moral, de canviar el curs dels esdeveniments. Per contrari, i aquest és el fet econòmic ~~estern~~ a què he fet referència, en aquell mateix moment s'escampava per tot el món la llana de Castella, donant a aquesta nació una potencialitat econòmica que mai no havia conegut. Des de la introducció dels béns de la rassa merina a l'Altiplanell castellà, aconsellada segurament pels marxants genovesos, d'acord amb els marxants de Sevilla, els ramats de la Meseta havien fet grans progressos, sobre tot en qualitat i a poc a poc hom havia constituït els recursos necessaris

que convertiren Castella en nació exportadora de primera categoria. Tot el regnat de Pere el Cruel, mostra la puixança econòmica que va adquirint la noblesa territorial castellana i els burgesos que controlen el comerç de la llana des de Medina del Campo, Burgos i Sevilla. Es, sobre tot, a Medina del Campo, on es concentra el gran comerç castellà de la llana. A les seves fires es cotitzen els sacs i es reuneix l'argent que genevesos i florentins, venecians i sienesos, flamencs i anglesos, destinen a l'adquisició de l'or blanc de l'Edat Mitjana. Tan sols recordant, com fa el Professor Suárez Fernández, especialista del segle XIV castellà, que Ferran I d'Antequera visqué onze anys a Medina del Campo, en contacte immediat amb els homes d'afer de la llana, abans d'esser pretendent i després rei de la Corona d'Aragó, es poden enllagar aquests fenomens amb el Compromís de Casp, i a través d'ells sospitar -i gairabé saber- que foren els diners dels marxants que controlaven la ramadaria castellana, el que feu possible, a través dels negociadors de Casp, l'entronització del seu home polític a la Corona d'Aragó. No voldriem pas dir que aquest fet, trascendental en la nostra Història, esdevingués una simple conseqüència d'una jugada a l'alça de la llana castellana, a fi i efecte de dominar i controlar el mercat aragones i, sobre tot, els ports d'exportació de la llana cap a Itàlia: Alacant, València i Sant Mateu. Pero, indiscutiblement, la exhibició de potencialitat econòmica i militar que tant influí en l'elecció de Ferran d'Antequera es degué a l'argent que els mercaders castellans posaven a la bossa del seu principal representant polític.

... ..

Des d'aquest moment, la crisis catalana del segle XV no troba ja aturador. Les mesures preses per Alfons el Magnànim miren més cap

a la propaganda bel·lica, que no cap al treball positiu de redreçament del país. En 1427 es produeix un formidable "crack" a les finances barcelonines, del qual ~~mai més~~^{ja} no se'n redreçaran. Es ~~eparalitza~~ paralitza l'activitat industrial, bo i més quan la moneda barcelonina, mantinguda per damunt del seu valor real, perd tota agilitat. No podem dir fins a quin punt la burgesia catalana, en aquell període trasbalsat, va restar fidel al seu credo polític i econòmic. Però si sabem que romangué fidelíssima al preu fort del florí, considerant, erròniament, que si aquest l'havia enriquit en els temps passats i continuava enriquint-la en el temps present a través de les rendes del camp i del deute públic, podia defensar-la davant les incomprensibles virades de la fortuna. Per aquesta raó, i malgrat la reacció del ~~partir~~^{partit} dels menestrals, que reconeixement el canvi dels temps reclamaven la devaluació del florí amb l'esperança d'augmentar la producció i el nivell de vida, i malgrat les primeres espurnes de l'agitació dels pagesos, que traduïen la discrepància entre el valor de llurs fruits i el valor de les rendes que pagaven, la burgesia de Barcelona va manifestar-se completament arcaïtzant i decidida a posar tot el seu prestigi polític i social a la balança del poder per mantenir la cotització de la seva moneda. Per aquesta causa, solament a conseqüència del cop de força de 1454 els menestrals i el marxants entraren al Consell de Cent barceloní i hi imposaren l'acceptació de la devaluació de la moneda. És precisament aquesta jugada de la Busca, política i econòmica, la que està a la base del conflicte polític català del segle XVe, com ho ha palesat Santiago Sobrequés en el treball publicat darrerament sobre les "Corts del 1454-1458". Aleshores el florí de Barcelona adquirí un signelament clarament polític: el d'oposar-se a la reialesa que havia emparat la Busca i

els pagesos i havia signat l'ordre devaluant-lo. Es sota aquest signe que esclatà la revolució de 1462, una revolució incòmprensible si solament es pama per las picabaralles domèstiques de la família Trastàmara. En aquest conflicte, com és sabut, es cremà la riquesa catalana. En 1472 Catalunya sortí de la lluita del tot arruinada. La capitalitat financera del país s'ha refugiat a València. I és a València també on els principals marxants barcelonins anaren a establir llurs notigues, on els menestrals catalans emigrats durant els nombrosos setges que van sofrir les ciutats del Principat, trobaren noves sortides a llurs activitats. El conjunt d'aquestes peripècies socials i econòmiques produí l'esclafament del país, en el bell moment en què Europa sortia del període de contracció del primer Renaixament per entrar en una fase pleníssima de la seva economia. Això prohibí a Catalunya creuar la llinda de les grans aventures colonials amb el bon peu a què tenia dret per la seva tradició mercantívol a la Mediterrània, amb els ànims que calien per a convertir aquest troç de terra en una de les principals potències econòmiques del món, com fou, posem per exemple, el cas d'Holanda. Es des d'aquest angle que cal considerar, una vegada més, l'exclusió dels catalans d'Amèrica, exclusió que prové més d'una manca de curiositat i d'esperit d'empresa, que ^{d'una} per imposició de la Corona castellana de reservar un terreny exclusiu de caça econòmica per als seus vasalls. He dit i he repetit, i ho repeteixo ara, que si els catalans dels egle XVIe haguessin mantingut una certa potència financiera en llurs mans, els hauria estat molt i molt fàcil de trobar, a través dels replecs de la burocràcia de la Casa d'Indies, els factors necessaris per a introduir-hi llurs mercancies i vendre-les en el mercats americants, de la mateixa manera que varen trobar tals sistemes i tals ressorts el genovesos, primer, el francesos, després, i més tard encara,

els anglesos i els holandesos.

Es essencial aquesta comprensió de la vida econòmica catalana del segle XVIe perquè s'eviti que ens equivocariem sobre les possibilitats històriques del país en aquest temps. Catalunya estava mancada de forces, extenuada per l'hemorragia del segle XVe, que gairabé la deixà morta; i això es palesa no solament amb dades demogràfiques, i aquí em plau de recordar els treballs que ^{en} sobre aquest aspecte estan duent a bon terme els Srs. Nadal i Giralt, sinó també amb dades socials i econòmiques. En Reglà ens ha parlat en els seus estudis sobre el badolerisme, de com els corrents de l'or que travessaven la terra provocaren un veritable allau de gent disposada a apoderar-se'n. A la Segarra, per exemple, a començaments del segle XVIIe, les ^{ch}acomeses contra els convois que portaven l'or d'Amèrica vers Barcelona per ser embarcat cap a ^{Genova} Girona, feren tristament famós el poble de Montmaneu. De la mateixa manera, podríem recordar que a Cadaqués, a la mateixa època, uns vaixells genovesos carregats d'or i plata americana, enfonsats en la Costa Brava d'aquella regió, per mala sort dels vents, ^{foren} literalment eixugats per la codícia d'un poble que havia perdut la noció del bé i del mal, i, mentre alguns boquejaven les grans parrafades literàries del Barroc castellà, es defensava de morir de misèria arrapant-se com podia a la vida. Gairabé podia dir-se que aquest poble català havia perdut el sentit del treball; ^{però} ~~perquè~~ malgrat la passivitat dels nobles i el panxa-contentisme burgès hi havia gent que treballava. Eren els homes de les valls del Pirineu i del Llobregat, els quals mantenien com podien llurs petits obradors de draps, que venien després a Barcelona per ser embarcats cap a qual-sevol port de la Mediterrània occidental. Que aquest era realment, i no ens fem il·lusions, l'estret horitzó a què s'havia reduït l'esguard de falcó dels vells almogàvers.

Avui sabem que la principal connexió econòmica catalana del segle XVIe es trobava en el mercat de la llana aragonesa. Una teoria econòmica de la Corona d'Aragó permetria de fonamentar la seva persistència -no liquidada després de la mort del Rei Catòlic- en l'intercanvi entre la llana i els cereals que ens venien els aragonesos i les espècies i els draps que els catalans els ~~h~~uministraven.

Sobre aquest particular, ^{en} ~~em~~ permetem de senyalar una referència que ens sembla interessant. Els treballs d'Henri Lapeyre, un deixeble de Braudel que ha estat treballant a Simancas i a València, palesen que la Península Hispànica estava dividida en el segle XVI en tres grans regions llaneres: una d'elles era la que des de Burgos enviava els seus productes a Anvers per ser repartits allà pel nord d'Europa; l'altra, la que formava amb els territoris de les Ordres Militars i Andalusia un bloc monopolístic que tenia la seva sortida per Cartagena o bé per Alacant; i, finalment, el tercer nucli, més reduït que els anteriors, ~~que~~ comprenia la Corona d'Aragó i consistia en l'exportació de les llanes aragoneses i dels draps catalans per Barcelona i València. Aquesta divisió tripartita de la llana peninsular, fou subvertida per l'enfonsament del comerç de Burgos entre 1568 y 1572 a conseqüència del desencadenament de la gran guerra contra l'Anglaterra i de l'ensorrada de la banca d'Anvers, que és una de les grans fites de la història política i econòmica europea i espanyola. Des d'aleshores, predominaren en els mercats castellans no solament les llanes del Sur, sino també Madrid, que va supplantar Medina del Campo com a capital financiera, ensems que treia a Valladolid la capitalitat política de la monarquia. La burocràcia madrilenya no fou solament una burocràcia política, com s'ha vingut creient fins ara, sinó, des del primer moment, una burocràcia econòmica, millor dit, mercantilitzada. De tal manera, que va jugar extraordina-

riament en convertir Madrid en el centre de l'economia castellana, mantant les petites indústries llaneres locals, afavorint el comerç d'exportació amb Genova per Alacant i Cartagena, i procurant, subsidiàriament, l'anorreament de la petita competència que li podia fer la llana aragonesa exportada per Catalunya.

A començaments del segle XVII ens trobem doncs davant de tres fets capitals per al Principat: l'enfonsada del comerç de la llana, el desvinculament definitiu d'Aragó i la gran crisi de contracció que comença en el país i a Europa cap a l'any 1610. Són aquests tres factors, que empobreixen la burgesia, neguitegen la pagesia del país i fan estèrils els esforços de la generació precedent, que aboquen Catalunya cap a les crisis successives que conduiran a la revolució del 1640.

Seria convenient d'aprofundir en aquesta crisi de començaments del segle XVII, en el seu vertent econòmic; seria convenient de veure com l'oportunitat que encara Catalunya tenia deu o vint anys ^{abans}, es marfon en el temporal de l'anarquia monetaria. Avui estem convençuts que no és possible d'explicar~~nos~~ la política del Comte-Duc d'Olivares respecte de Catalunya, ni tampoc la de Catalunya respecte del Comte-Duc d'Olivares, sense saber exactament de quina riquesa disposaven els catalans, en quins elements econòmics i financers podien comptar per respondre a la iniciativa de Madrid, feta en un moment d'angoixa, amb l'argolla de la pobresa al coll. I és així, que les propostes del Comte-Duc d'Olivares -sinceres o imposades per les circumstàncies, no cal ~~mar~~ ^{esc}larir-ho- per convertir Catalunya en un òrgan eficaç de la Monarquia Hispànica, i possiblement en un òrgan importantíssim, no solament foren perdudes i rebutjades, sinó que caigueren en un ambient de menyspreu i de polèmica. És ~~xix~~ en aquest ambient que sorgiren els homes que, a través d'aquesta polèmica, compregueren un fet important: que la Monar-

quia Hispanica havia deixat de ser Monarquia personal, per a convertir-se en una Monarquia burocràtica. I com que aquesta burocràcia tenia una influència directa en els afers econòmics del país, d'aquí la topada entre uns privilegis i unes tradicions que guardaven una economia escrostonada i miserable, però encara suficient, i unes necessitats imperioses de les arque del tresor central per a fer front a l'afrau insaciable de la comtesa europea.

Ep.
Solament a través del coneixement d'aquesta crisi, repeteixo, ens podem donar compte de perquè Catalunya, en el segle XVIIe, quan Castella havia mancat el tret principal de les seves orientacions econòmiques i polítiques, no pogué aixecar-se i endur-se'n darrera seu els altres pobles de la Monarquia i convertir-se en veritable protagonista de la Història d'Espanya, la qual cosa, segurament, hauria aconseguit -i aquí entrem en el terreny de les hipòtesis- si realment els catalans del segle XVIIe s'ho haguessin proposat, com es proposaren en el segle XIXe donar a la Monarquia espanyola un evident contingut de catalinisme^{ani} essencial.

X X X

Després de la guerra dels Segadors, i segurament a conseqüència de l'establiment d'estrangers en el país, afavorits per les clàusules econòmiques del Tractat dels Pirineus, Catalunya progressa^a poc a poc cap a nous horitzons de treball. Ens trobem davant d'una nova fornada humana, la primera que realment té cert to en la Catalunya moderna. Es la generació de Feliu de la Penya, la dels homes que donen a l'agricultura una nova orientació, la dels que introdueixen en el país les primeres destileries d'aiguardent, la dels fabricants de paper i també la dels petits artesans que s'estableixen en les distents viles catalanes. Mercès a aquest esforç col·lectiu, el país sembla que va a

redreçar-se de la desfeta i recuperar la seva posició econòmica quan la lletra a llarg termini que no havia estat pagada en 1659, després de la pau del Pirineu, es presenta al venciment en el terrible joc de la guerra de 1704 a 1714. Ben segur que hauriem entrat els catalans amb bon peu en el concert de la revolució industrial que s'insinuava pletòrica de vida a Anglaterra per aquells mateixos dies, si no hagués estat el nou període de lluites que feren impossible que els establis prosperessin, que els enginyers tècnics donessin llur riquesa i que el reviscolament de l'època de Carles II, trobés el canal ~~ària~~ de l'or i la prosperitat.

Per segona vegada, en 1714 Catalunya es palpa les butxaques i es troba arruinada. Ni el comerç ni la indústria han resistit l'escomesa. Cal començar de nou. Com molt bé han observat Vilar i Mercader, entre 1714 i 1725, es desfermà en el país una gran onada de depressió. L'agricultura, el comerç i l'indústria es revifen molt lentament. Però, no obstant, existeix la voluntat de fer quelcom i de fer-ho amb ganes de reeixir -fenomen absolutament nou que marca una prodigiosa virada psicològica de Catalunya. A través, primer, de les exportacions del camp, i després de l'expansió de l'aiguardent, els catalans entrem a poc a poc en contacte amb els grans problemes econòmics d'Europa.

Es en aquest moment quan Catalunya fa el descobriment d'Amèrica; quant els marxants i els mariners de Catalunya, per no parlar dels seus soldats i religiosos, entren en contacte amb les possessions angleses de Nova Anglaterra, les franceses del Mississipí i les espanyoles de la banda de Nova Espanya, de la Costa Argentina i de Xile. Després, es desencadena l'estímul dels grans afers que enriqueixen ràpidament i els negocis del sucre antillà retornen a Barcelona el lloc perdut en la Mediterrània tres segles abans. Amèrica feu reversible el signe

en la marxa de l'Història econòmica de la Catalunya moderna. De tal manera que en la sexta dècada del segle XVIII, els preus i els salaris de Catalunya remunten i superen per primera vegada els de Madrid. És en aquest moment, que ha deixat tan magistralment escatat Pierre Vilar, quan l'economia interna espanyola adquireix el ritme que havia tingut fins fa poc, i quan pel desplaçament de l'economia del centre a la periferia, Espanya ingressa en els corrents econòmiques europeus.

He explicat en un altra ocasió, en el si de aquesta mateixa Societat Catalana d'Estudis Històrics, les conseqüències socials d'aquest gran canvi d'orientació econòmica del poble català. He explicat com, a través d'una sèrie de generacions, els nostres homes del segle XVIIIe pogueren fer-se amos de la seva Història i obtenir de Carles III la lliberació definitiva d'aquells vells privilegis que excloïen als catalans i els altres pobles de la Monarquia espanyola d'Amèrica. Ara voldria únicament insitir sobre el terrible fet de que la ona de prosperitat catalana del segle XVIII va ser interrompuda per la guerra d'Independència. Aquesta guerra torna a plantejar el problema de l'esdevenidor econòmic de Catalunya. Però així com en el segle XVIIe o en el XVIIIe, les guerres havien deixat un poble decaigut i pobre, en el segle XIX els estols napoleònics van deixar-nos unes quantes reserves financeres, ben amagades per cert, i sobre tot amb unes importants reserves morals: una declarada curiositat pel món; una prestigiosa aptitud pel treball; i una voluntat de retrobament. Aquesta curiositat tècnica, aquesta voluntat de reeixir malgrat totes les contrarietats, feu que la burgesia menés el combat popular contra el marasme i el desgovern econòmic del període de la Restauració de Ferran VII. En aquesta lluita solament es podia registrar un triomf: el dels catalans. I aleshores, segons els tràmits especificats en la conferència

que aleshores vaig donar, i que ha estat publicada resenment en el IV volum d'Estudis d'Història Moderna, quan va esdevenir l'inavoidable. O sigui, que entre 1833 i 1835, els romàntics, els burgesos i els liberals tornaren a plaçar-se en els llocs directius del país. Després de cent-cinquanta anys de ser-ne eliminats, després d'una llarga tongada d'obeir ordres d'un govern aliè a les coses que passaven a Barcelona, Barcelona i Catalunya tornaven a recuperar la seva personalitat a través de llurs homes. Potser no amb la mateixa veu; però si amb el mateix interès per a llur patria. Homes de lletres, homes de ciència, homes també d'empresa, que feren possible el gran canvi d'aquella època.

I és cap a aquesta darrera conclusió que jo volia anar a parar. A través de la Història Econòmica de Catalunya en el Temps Modern reconeixem la voluntat indefectible del Redreç. Reconeixem que no existeix una predisposició absoluta dels catalans vers un tipus d'economia liberal o ver un tipus d'economia monopolitzada, que era, en definitiva, la teoria de Carles Pi i Sunyer, sinó que existeix una voluntat econòmica d'aprofitar qualsevol mitjà per a conservar i mantenir la materia i l'esperit del nostre poble. I que en aquesta evolució es presenten dues etapes: la primera, en què es manifesta el desig d'imposar un criteri econòmic i un criteri espiritual, acaba amb una tràgica topada amb la realitat inerme de la resta d'Espanya, amb una retallada d'ales, sinó amb una repressió de voluntats i una compressió de possibilitats, i la segona, a més llarg termini, el triomf de la mateixa idea, encara que sota el clima glaçat de totes les Restauracions. I és per això que al tractar de la Història Contemporània de Catalunya, no s'ha d'oblidar mai que al costat d'una renaixença literaria, s'aferma, potser més important que aquesta, la voluntat del Redreç total del nostre poble.